

Słowo od redaktora

W klasycznej łacinie I wieku p.n.e. i I wieku n.e. termin *Latinitas* miał zasadniczo dwa znaczenia: 1. poprawny styl i poprawne użycie języka łacińskiego oraz 2. przywilej prawa łatyńskiego. Pierwsze znaczenie autor *Rhetorica ad Herennium* rozwija następująco: „*Latinitas* jest tym, co pilnuje, by mowa była czysta, daleka od wszelkiego błędu” (*Rhet. Her.* 4.17: *Latinitas est, quae sermonem purum conservat, ab omni vitio remotum*)¹. W drugim znaczeniu pojawia się m.in. w liście Cycerona do jego przyjaciela Attyka (*Att.* 14.12.1) oraz w żywocie Augusta autorstwa Swetoniusza (*Aug.* 47)². W ciągu wieków znaczenie terminu *Latinitas* uległo jednak rozszerzeniu. We wczesnej epoce nowożytnej, gdy ważną część literatury i większość prac naukowych pisano po łacinie, *Latinitas* często oznaczała nawet całą europejską literaturę i kulturę. W 1710 roku dał temu wyraz rektor gimnazjum akademickiego w Toruniu, Peter Jaenichen, który w swej *Oratio de imminente Latinitati morte* utożsamiał *Latinitas* ze „studiami humanistycznymi i szlachetnymi naukami” – *literarum studia, honestissimae artes* (Awianowicz 2016: 206–207). Podkreślał też, że „z łaciny korzystają wszędzie wszyscy ludzie wykształceni” (Jaenichen [1711]: E 3 verso: *qua ubique utuntur omnes eruditi*). Ta wszechobecność łaciny dotyczyła wówczas nie tylko katolickiej i protestanckiej Europy Zachodniej i Środkowej. Łacińska retoryka i poetyka oddziaływały w XVII i XVIII wieku również na kulturę prawosławia, zwłaszcza na środowisko intelektualne Kijowa (Łużny 1966: 24–89; Dmitriew 2004). Co więcej, wraz z jezuitami język Rzymian i model edukacji opartej na klasycznej retoryce docierały nawet na Daleki Wschód: do Chin i Japonii.

Prezentowany numer nosi tytuł *Alia Latinitas*, ponieważ zdecydowałem się zebrać teksty, które pokażą przede wszystkim inną (łac. *alia*) „łacińskość”: język i ściśle związaną z nim klasyczną retorykę nie w antyku i najważniejszych centrach wczesnej nowożytności, lecz przede wszystkim poza nimi. Ponadto część tekstów traktuje o czasach, gdy łacina traciła już pozycję języka uniwersalnego na rzecz francuskiego (Fumaroli 2017: 35–40) lub innych języków wernakularnych. Tom otwiera zatem tekst Any Isabeli Correii Martins o łacińskiej mowie Miguela António Ciery na inauguracji królewskiego *Collegium nobilium* w Lizbonie 14 kwietnia 1766 roku³. Następny w kolejności jest artykuł Marii Violety Pérez Custodio poświęcony wykazowi autorów (*autorum elenchus*), których jako swe źródła wskazał hiszpański jezuita Francisco de Castro w wydanym w Kordobie w 1611 roku, a następnie w 1625 roku

¹ Przekład B. A. Cf. Kwintyliana, *Inst.* 1.5.1, 5.14.33 i 8.1.3.

² Cf. *Oxford Latin Dictionary* i *Thesaurus Linguae Latinae*, t. VII, sub voce.

³ Warto w tym miejscu odnotować, że w tym samym roku książkę Adam Kazimierz Czartoryski przemawiał do kadetów powołanej 15 marca 1765 roku Szkoły Rycerskiej (znanej również jako Akademia Szlachecka Korpusu Kadetów Jego Królewskiej Mości i Rzeczpospolitej) już po polsku.

w Sewilli, podręczniku *De arte rhetorica dialogi quatuor*. Wprawdzie de Castro reprezentuje Andaluzję, a więc jedno z centrów ówczesnej *Latinitas*, jednakże lektury retoryczne siedemnastowiecznego jezuitę można też uznać za ważny kontekst dla edukacji łacińskiej na Bałkanach i na Dalekim Wschodzie, gdzie jezuitę byli aktywni w wieku XVII. Obecności łaciny w średniowiecznej i wczesnonowożytnej Bułgarii jest poświęcony tekst Elii Marinovej. Aiko Okamoto-MacPhail przedstawia natomiast działalność misyjną i edukacyjną jezuitów w Japonii od 1549 do 1639 roku oraz wykorzystywane przez nich łacińskie podręczniki gramatyki i retoryki. Jaewon Ahn i Jungsam Yum wskazują na analogie pomiędzy pojęciem *ren* chińskiego filozofa Mencjusza (372–289 p.n.e.) a *humanitas* Cyserona. Grupę artykułów poświęconych relacjom łacińskiej Europy z Dalekim Wschodem wieńczy tekst Barbary Bibik i Izabeli Kopani o Jeanie Theodorze Royerze i jego glosariuszu *Nomenclator Sinicus*.

Z *Latinitas* są również związane sylwetki dwóch wybitnych łacynistów w dziale „Mistrzowie”. Profesor Jakob Wisse wspomina swego mistrza, wybitnego holenderskiego filologa klasycznego, Antona D. Leemana, współtwórcę i trzeciego prezesa International Society for the History of Rhetoric, natomiast profesor Richard Leo Enos poświęcił swoje studium Jamesowi J. Murphy’emu, znakomitemu znawcy klasycznej retoryki łacińskiej i jej recepcji w średniowieczu oraz we wczesnej epoce nowożytnej, drugiemu prezesowi ISHR.

Poszerzenie *Latinitas* o przymiotnik *alia* pozwala wreszcie na nieco przewrotne zadedykowanie tego zbioru artykułów Profesorowi Marianowi Szarmachowi, znakomitemu toruńskiemu greycyście i jednemu z moich Mistrzów, który w grudniu 2019 roku obchodził swoje osiemdziesiąte urodziny. Dostojnemu Jubilatowi życzę zatem *plurimos annos in optima valetudine*, a wszystkim Czytelnikom zadowolenia z lektury niniejszego numeru „Litteraria Copernicana”.

Bartosz Awianowicz

Bibliografia

- Awianowicz, Bartosz 2016. „Latein in den Schulen in Danzig und Thorn um die Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert: die Universalsprache im regionalen Kontext der preussischen Stadtkulturen”. W: Joanna Kodzik, Włodzimierz Zientara (ed.). *Hybride Identitäten in den preussisch-polnischen Stadtkulturen der Aufklärung: Studien zur Aufklärungsdiffusion zwischen Stadt und Land, zur Identitätsbildung und zum Kulturaustausch in regionalen und internationalen Kommunikationsnetzwerke*. Bremen: Edition Lumière. 203–209.
- Dmitriew, Michaił W. 2004. „Łacina jako medium wpływów zachodnich w kulturach wschodniosłowiańskich XVI i XVII wieku”. W: Jerzy Axer (red.). *Łacina jako język elit*. Warszawa: Wydawnictwo DiG. 343–373.
- Fumaroli, Marc 2017. *Gdy Europa mówiła po francusku*. Przeł. Wawrzyniec Brzozowski, Jan Maria Kłoczowski. Wstęp: Anna Grześkowiak-Krwawicz. Warszawa: Muzeum Łazienki Królewskie.
- Jaenichen, Petrus [1711]. *Oratio de imminente Latinitati morte, habita in Acroaterio Gymnasii Thoruniensis Maiore D. XIII, Novembr(is) A(nno) CIO ICCCX, qua post divinitus iterum depulsam pestilentiae plagam Deo Immortali gratiae aguntur, et ordinati labores scholastici inchoantur*. Toruń: Impressit Joannes Nicolai.
- Luźny, Ryszard 1966. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich XVII–XVIII w*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.